

УДК 316.023.4

doi: 10.15421/1717150

До проблеми фундаментальної концептуалізації соціального зв'язку

А. В. Фітісова

Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Київ, Україна

Здійснено спробу фундаментального визначення соціального зв'язку, а саме конститутивних елементів, що формують це поняття. Як теоретичний ресурс для побудови концептуалізації соціального зв'язку використовується визначення слабого зв'язку в дослідженнях М. Грановеттера, а також критика цього визначення в сучасних роботах, присвячених застосуванню мережевого аналізу. Зокрема, порушені питання визначення порогу між сильним та слабким, а також слабким та відсутнім зв'язками; визначення мосту; значення контексту застосування слабого зв'язку. Виявлено, що твердження М. Грановеттера стосовно значущості мостів для соціальної згуртованості є правильним доти, допоки в основі слабких зв'язків лежить кооперація чи консенсус. Зв'язки, засновані на конфлікті чи конкуренції, не є ефективними для передачі ресурсів, а також не сприяють соціальній згуртованості. Ця теза підтримує кінцевий висновок М. Грановеттера про те, що слабкі зв'язки сприяють підвищенню рівня згуртованості суспільства. Спираючись на аналіз концепції М. Грановеттера, автором визначені такі конститутивні ознаки соціального зв'язку: невідповідність, повторюваність, тривалість, зобов'язуючий характер, модальність.

Ключові слова: мережевий аналіз; соціальний капітал; узагальнена довіра; соціальна згуртованість; соціальна мобільність; консенсус; кооперація; конфлікт; конкуренція

To the Problem of Fundamental Conceptualization of Social Tie

A. V. Fitisova

Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, Ukraine

This article is devoted to the problem of the conceptualization of social tie using as a theoretical resource the M. Granovetter's approach of defining strong and weak ties, as well as weak and absent ties. The author considers that defining of the substantive characteristics of each type of tie, as well as boundary between them, may shed light on the problem of social tie conceptualization. Today there has been much empirical research, which has used the concept of a weak tie in studies of the new jobs finding process, information spreading, and generally getting ahead in society. Despite that many of these research reveal evidence supporting M. Granovetter's ideas, his original theory is challenged. The most important objection concerns his assertion of the significance of weak ties. Many researchers insist on the institutional or social nature of this finding. A large number of weak ties between micro networks does not lead to the increase of social cohesion in society. Moreover, the level of cohesion and trust in society may determine the significance of weak ties. At the same time, it should be taken into account that weak ties contribute to social solidarity provided they are based on consensus or cooperation. If these ties are grounded in the conflict or competition, they cannot contribute to social cohesion. These objections do not allow using the M. Granovetter's definition of "strength of tie" as fundamental. This paper goes further, focusing on the conceptual boundaries between those ties that M. Granovetter defines as strong and weak, the author makes attempt to clarify what findings of the M. Granovetter's research may contribute to the more broad conceptualization of social tie. Based on theoretical findings of P. Bourdieu, J. Coleman, the author considers non-randomness, frequency, reciprocity, liability, and modality as substantive characteristics of a social tie. These substantive elements differ the social tie from «accidental collision on the street». Moreover, the author argues, that temporal perspective, the way of resource obtaining (potential or realized) and social position of each individual, that takes part in the social tie, should be taken into account.

Keywords: network analysis; social capital; generalized trust; social cohesion; social mobility; consensus; cooperation; conflict; competition

К проблеме фундаментальной концептуализации социальной связи

А. В. Фитисова

Киевский национальный университет имени Тараса Шевченко, Киев, Украина

Предпринята попытка фундаментального определения социальной связи, а именно конститутивных элементов, которые составляют данное понятие. В качестве теоретического ресурса для построения концептуализации социальной связи используется определение слабой связи в исследованиях М. Грановеттера, а также критика этого определения в современных работах, посвященных сетевому анализу. В частности, подняты вопросы определения порога между сильной и слабой, а также слабой и отсутствующей связями; определение моста; значимость контекста использования социальной связи. Определено, что утверждение М. Грановеттера касательно значимости мостов для социальной

Цитування даної статті: Фітісова А. В. До проблеми фундаментальної концептуалізації соціального зв'язку / А. В. Фітісова // Науково-теоретичний альманах «Грані». – 2017. – № 11. – С. 76-81.

Citation of this article: Fitisova, / A. V. (2017). Do problemy fundamentalnoi kontseptualizatsii sotsialnoho zviazku [To the Problem of Fundamental Conceptualization of Social Tie] *Scientific and theoretical almanac "Grani"*, 20 (11), 76-81.

Received: 18.10.2017**Accepted:** 14.11.2017

сплоченності являється верним настільки, наскільки в основі слабких зв'язей лежить кооперація або консенсус. Зв'язи, ґрунтовані на конфлікті або конкуренції, не являються ефективними для передачі ресурсів, а також не сприяють підвищенню рівня сплоченності в суспільстві. Цей тезис підірвує остаточний висновок М. Грановеттера про те, що слабкі зв'язи сприяють підвищенню рівня соціальної сплоченності в суспільстві. ґрунтуючись на аналізі концепції М. Грановеттера, автором визначені такі конститутивні характеристики соціальної зв'язі: випадковість, повторюваність, тривалість, зобов'язуючий характер, контекстність.

Ключові слова: мережний аналіз; соціальний капітал; узагальнене довірення; соціальна сплоченність; соціальна мобільність; консенсус; кооперація; конфлікт; конкуренція

Постановка проблеми. Останніми роками все більше прикладних досліджень проводиться із застосуванням методики мережевого аналізу. Можна навести чимало переваг цього дослідницького інструменту, однак є також і вагомий недолік – відсутність належної фундаментальної концептуалізації соціального зв'язку. Автор статті пропонує розглянути один із можливих ресурсів концептуалізації соціального зв'язку – дослідження М. Грановеттера, який виокремив поняття сильного та слабого зв'язків. Фокус на понятті слабого зв'язку дозволить ближче підійти до загальної концепції соціального зв'язку настільки, наскільки це поняття прояснює питання порогу між сильним та слабким зв'язками, а також слабким та відсутнім зв'язками.

Аналіз досліджень і публікацій. Останнім часом в емпіричних дослідженнях, що проводилися з використанням розрізнення сильних та слабких зв'язків, запропонованим М. Грановеттером, йдеться про те, що значущість слабких зв'язків у процесах обміну інформацією та просуванні кар'єрними сходами вкорінена в культурі суспільства, а не є універсальним явищем. Наведемо декілька прикладів аргументації цієї тези, що зустрічаються в останніх статтях, присвячених проблематизації висновків М. Грановеттера в емпіричних дослідженнях. У порівняльному дослідженні факторів, що сприяють професійній мобільності в ізраїльському та американському суспільствах, О. Шарон показує, що ефективність використання слабких зв'язків у практиках прийому на роботу залежить від інституційного середовища, що, зокрема, передбачає специфічний спосіб найму. Дослідники Б. Фолькер та Х. Флєп, на прикладі дослідження спільнот у східній Німеччині, що сформувалися за часів Німецької Демократичної Республіки, показують, що слабкі зв'язки стають ресурсом лише за умов високого рівня довіри в суспільстві. В умовах відсутності довіри в суспільстві люди інвестують свій час у спілкування з тими, з ким вони мають сильні зв'язки. Комунікація з мало-знайомими людьми вважається ризикованою. Ту саму тезу щодо неуніверсальності тези щодо значущості слабких зв'язків у різних культурних контекстах ставлять під сумнів результати дослідження рівня заробітної плати на першій роботі випускників коледжів у Китаї: робота, знайдена через сильні зв'язки, була більш високооплачуваною [8; 10; 11].

Щодо теоретичних напрацювань, окрім декількох не дуже вдалих спроб запропонувати фундаментальну концептуалізацію соціального зв'язку в мережевому аналізі, доцільно згадати в цьому контексті поняття соціального капіталу П. Бурдьо та Дж. Коулмена. У статті «Форми капіталу» П. Бурдьо ставить питання, що дозволяє з'ясувати одну з конститутивних рис соціального зв'язку, яка відрізняє власне соціальний зв'язок від випадкового зіткнення незнайомих людей – наявність зобов'язань. Однак у подальшому, визначаючи соціальний капітал, він не стільки зупиняється на ознаках зв'язку, що можуть стати складовою частиною соціального капіталу, скільки на тому, що це ресурс, вбудований інституційно в загальну логіку взаємних зобов'язань та здатний до конвертації в інші форми капіталу [1, с. 66]. Дж. Коулмен підходить до визначення соціального капіталу з погляду міжособистісної, інституційної та узагальної довіри. Пропонуючи визначення соціального капіталу, він відштовхується від розрізнення фізичного, людського та соціального капіталів на прикладі виробництва. Якщо фізичний капітал – це засоби виробництва, людський капітал – знання та навички працівників, то соціальний капітал – це взаємовідносини між працівниками [4, с. 125 – 126]. Окремо слід зазначити значущість ідей Р. Патнема у дискурсі формування зв'язків, наведення мостів та вимірювання загального рівня інтеграції суспільства. У роботі «Боулінг на самоті» Р. Патнем запропонував поняття узагальної довіри, а також розрізнення між формуванням зв'язків та наведенням мостів [5].

Уперше декілька типів зв'язків виокремив Г. Зімел. Він виокремив «зв'язки, засновані на зовнішньому співіснуванні» та «зв'язки, засновані на взаєминах змістовного характеру». Ці ідеї викладені у праці «Соціальна диференціація» у главі «Перетин соціальних кіл»; тут Г. Зімел показує, як залученість індивіда до «соціальних кіл», тобто його зв'язки, які він має завдяки тому, що виріс у родині, служив в армії, чи має зв'язки у професійному середовищі тощо, формують його індивідуальність [3, с. 410]. Згідно з Г. Зімеlem, зв'язок, заснований на зовнішньому співіснуванні, поступається місцем зв'язку, заснованому на взаєминах змістовного характеру.

Мета дослідження: визначити базові конститутивні елементи соціального зв'язку, спираючись на концепцію слабого зв'язку М. Грановеттера.

Виклад основного матеріалу. У статті «Сила слабких зв'язків» М. Грановеттер наводить приклад парадоксу, коли міська спільнота з високим рівнем внутрішньої солідарності не змогла самоорганізуватися проти міської влади. Ідеться про італійську громаду, що мешкала в кварталі Уест-Енд Бостона, який не вдалося виступити проти програми міського оновлення, що, зрештою, призвело до руйнування зв'язків між членами спільноти. Про високий рівень соціальної згуртованості в цій громаді писав Г. Ганс, який проводив дослідження Уест-Енду в цей період. Однак факт того, що італійці Уест-Енду не змогли самоорганізуватися, дещо суперечив тезі про високий рівень соціальної згуртованості у їхній спільноті.

Пізніше Г. Ганс пояснював цей парадокс, посилаючись на відмінності в культурі та особистих якостях членів громади, а саме належністю до робітничого класу. До італійської громади Уест-Енду переважно входили представники низьких верств робітничого класу, серед яких, як правило, не було довіри до лідерів організації. Це пояснювало поразку італійської громади в боротьбі проти міської влади. Із цими висновками можна було б погодитися, якби не приклад іншої спільноти, до якої також входили представники робітничого класу, що проживали в іншому кварталі Бостона – Чарльзтауні. Його мешканці успішно об'єдналися для боротьби проти того ж плану оновлення міста. Це призвело до формування альтернативної гіпотези, яка пояснювала поразку Уест-Енда, запропонованої М. Грановеттером.

Гіпотеза М. Грановеттера передбачала фокус на структурі зв'язків у громаді. Цілком можливо, – пише М. Грановеттер, – що італійська громада Уест-Енда складалася з окремих клік, між членами яких були сильні зв'язки, тоді як зв'язків, що поєднували б окремі кліки, майже не було. Спираючись на теорії комунікацій, М. Грановеттер пише, що для створення ефективної організації недостатньо використовувати засоби масового зв'язку для повідомлення про діяльність організації. Люди рідко починають діяти, спираючись на те, що вони прочитали з листівки чи почули по радіо. Інформація повинна пройти через їхні особисті контакти. Саме тому для ефективної самоорганізації потрібні були зв'язки між кліками.

Це дослідження застосовує М. Грановеттер для ілюстрації твердження про більш високу ефективність слабких зв'язків у процесах обміну інформацією. Однак, окрім обміну інформацією, слабкі зв'язки виявляються більш значущими в процесах соціальної мобільності, політичної організації та соціальної згуртованості. Розглянемо детальніше логіку теоретичного висновку М. Грановеттера.

В основі теоретичного висновку лежить твердження про зафіксований емпіричний факт, а саме спостереження такої закономірності: чим сильніший зв'язок між індивідом А та індивідом

В, тим більше у них спільних знайомих. Із цього випливає припущення про виключену триаду: якщо індивід А має сильний зв'язок з індивідом В та індивідом С одночасно, відсутність зв'язку між індивідом В та індивідом С є малоімовірною. «Ця триада не зустрічається ніколи: якщо два інших зв'язки сильні, то зв'язок між В і С існує завжди (не має значення, сильний він чи слабкий)» [2, с. 34]. З огляду на це припущення М. Грановеттер формулює висновки щодо значущості слабких зв'язків.

Слабкий зв'язок стає більш значущим, ніж сильний, якщо він відіграє функцію мосту. Міст мережі визначається як «ребро в мережі», що забезпечує єдиний шлях між двома точками для передачі інформації, ресурсів чи впливу. Наприклад, зв'язок між А і В є мостом для всіх контактів А з усіма контактами В. «Оскільки в цілому у кожної людини величезна кількість контактів, то міст між А і В забезпечує єдиний шлях, яким проходить інформація чи поширюється вплив від будь-якого контакту індивіда А до будь-якого контакту індивіда В, а отже, від будь-якої людини, опосередковано пов'язаної з А, до будь-якої іншої людини, опосередковано пов'язаної з В» [2, с. 35]. Далі М. Грановеттер уточнює, що ймовірно на практиці «у великих мережах нечасто зустрічається ситуація, коли певний зв'язок виявляється єдиним шляхом, який поєднує дві точки. Однак ця функція зв'язку може виконуватися локально» [2, с. 35]. Отже, зв'язок, який ми вважаємо мостом, може не бути єдиним мостом, утім, він може бути найбільш коротким шляхом, що поєднує цих індивідів.

Ключова проблема, пов'язана з вживанням поняття слабого зв'язку, полягає в тому, що М. Грановеттер не дає йому фундаментального визначення, яке передбачало б формулювання ряду конститутивних ознак слабого зв'язку. Описуючи ситуацію, яка сталася в Уест-Енді, М. Грановеттер не дає повної відповіді на запитання, як формуються слабкі зв'язки. Він вказує, що, вочевидь, представники італійської громади переважно не були у складі громадських організацій, а їх місце роботи майже ніколи не сприяло встановленню соціальних зв'язків, оскільки перебувало в районі, віддаленому від місця проживання. Усі, з ким вони були знайомі – декілька італійських сімей, що жили поряд, зустрічалися декілька разів на тиждень, не виходячи «у світ», окрім як на роботу, що, найімовірніше, не передбачало спілкування з новими людьми.

М. Грановеттер визначає силу зв'язку як комбінацію тривалості, емоційної інтенсивності, близькості, або взаємної довіри, та реципрокних послуг, які характеризують даний зв'язок. Пропонуючи прикладну концептуалізацію, М. Грановеттер передбачає, що її можна операціоналізувати та виміряти. Однак визначення сили зв'язку, наведене вище, не дає можливості однозначно відділи-

ти сильний зв'язок від слабкого, а також слабкий зв'язок від відсутнього. М. Грановеттер пише, що під поняттям відсутнього зв'язку мається на увазі не лише ситуація відсутності будь-яких стосунків між індивідами, але також «зв'язки, що не мають істотного значення, наприклад, знайомство, що передбачає лише привітання між собою людей, які живуть на одній вулиці, або стосунки з продавцем, у якого купуємо ранкову газету» [2, с. 33]. Знову ж таки, інтуїтивно підбираючи приклади, ми можемо погодитися з цією концептуалізацією. Однак сутнісні характеристики слабких та відсутніх зв'язків тут не проговорюються.

Отже, вихідна пропозиція М. Грановеттера ґрунтується на інтуїтивному визначенні сили зв'язку. «Більшість з нас, слідуючи своїм при-близним інтуїтивним відчуттям, зможе дійти згоди відносно того, чи є даний конкретний зв'язок сильним, слабким чи відсутнім» [2, с. 32 – 33]. Якщо певні індивіди проводять разом більше часу, ніж з іншими, якщо між ними є сильна взаємна прив'язаність, то йдеться про сильний зв'язок. Якщо зв'язок не можна охарактеризувати через високу взаємну емоційну прив'язаність та тривалість, цей зв'язок не є сильним. Однак чи означає це, що зв'язок є слабким? Що є порогом, який визначає сильний і слабкий зв'язок?

Спробуємо перевести це питання у фундаментальну площину: які ознаки є конститутивними для визначення слабкого зв'язку? Що відрізняє слабкий зв'язок від сильного, а також від відсутнього зв'язку?

Говорячи про інтуїтивне розрізнення сильних і слабких, а також слабких і відсутніх зв'язків, М. Грановеттер акцентує увагу на тому, що поріг може бути визначеним по-різному, залежно від контексту взаємодії. У певних ситуаціях зв'язки, які ми інтуїтивно визначили як неістотні (а отже, відсутні), можуть ставати слабкими зв'язками, тобто зв'язками, які мають високе значення, однак які при цьому не передбачають тривалої взаємної емоційної прив'язаності. Приклад контексту, що може вплинути на значущість неістотних зв'язків, який наводить М. Грановеттер: катастрофа.

Л. Райан відзначає проблему недостатньої уважності М. Грановеттера до напрямку слабкого зв'язку, а саме до відмінностей між горизонтальними (що поєднують людей, які займають відносно схожі соціальні позиції) та вертикальними слабкими зв'язками (що поєднують тих, хто займає дуже різні позиції в соціальній ієрархії) [9]. Л. Райан припускає, що найбільш значущими зв'язками є вертикальні, які скорочують соціальну дистанцію, відкриваючи доступ до більших ресурсів. Для того щоб описувати вертикальні слабкі зв'язки, Л. Райан пропонує поняття «трапу». Крім того, він переглядає твердження М. Грановеттера про те, що всі зв'язки, які наводять мости, є слабкими.

М. Грановеттер підходить до визначення значущості слабкого зв'язку, припускаючи, що лише наявність певного знайомства уже означає силу зв'язку. Таким чином, ми повинні наперед погодитися, що наявність слабкого зв'язку справді означає наявність додаткового ресурсу. На думку Л. Райана, слід розрізняти латентні та реалізовані ресурси, адже не можна просто припустити, що наявність знайомства з тим, хто має корисну мені інформацію, приведе до отримання вигоди. І власне, самі ресурси, доступ до яких відкривається через слабкі зв'язки, наприклад, у процесі пошуку роботи, можуть бути досить різними: починаючи від прямої пропозиції роботи, закінчуючи просто порадою щодо вибору сектору чи особливостей проходження співбесіди в певній компанії.

Вочевидь, на можливість використати слабкий зв'язок з метою отримання певного ресурсу впливає те, що можна назвати взаємними зобов'язаннями. М. Грановеттер майже не пояснює це питання, однак ми можемо звернутися до деяких міркувань Дж. Коулмена, зокрема у статті «Людський та соціальний капітал». «Якщо А робить що-небудь для В і вважає, що В відповість взаємністю в майбутньому, це визначає очікування А та зобов'язання з боку В. Таке зобов'язання може існувати у вигляді «розписки», що знаходиться в А для того, щоб показати В. Якщо в А накопичується достатньо багато таких «розписок» від осіб, з якими він мав ділові стосунки, тоді виникає пряма аналогія з фінансовим капіталом. Ці розписки складають основну частину кредиту, який А може вимагати повернути у випадку необхідності, якщо, зрозуміло, не буде втрачено довіру та ці борги не будуть анульовані» [4, с. 127]. Отже, Дж. Коулмен розрізняє дві сторони такого типу соціального зв'язку: кредитор і боржник, відповідно – очікування кредитора та зобов'язання боржника. Реалізація такої форми соціального зв'язку може бути забезпеченою лише за умов достатньо високого рівня довіри в суспільстві.

Проблема, на яку слід вказати, – це те, що концепція М. Грановеттера ґрунтується на ідеях солідарного суспільства. Зв'язки він розглядає лише як позитивні. Цілком імовірно, що зв'язки між окремими кліками можуть бути зв'язками, що не базуються на повній довірі; вони можуть бути конкурентними чи конфліктними. Отже, наявність слабких зв'язків між членами різних клік може не приводити до ефективного обміну інформацією.

М. Грановеттер робить важливий крок з поєднання мікро- та макроперспектив у соціології: він показує, що поширеність слабких зв'язків, зрештою, формує високий рівень солідарності в суспільстві. «Якщо розглядати ситуацію на макрорівні, то слабкі зв'язки відіграють значущу роль у створенні соціальної згуртованості. Коли людина змінює роботу, вони не тільки переміщуються з однієї соціальної мережі до іншої, але і

встановлюють зв'язок між ними. Нерідко виявляється, що такий зв'язок має ту саму природу, що і зв'язок, який сприяє його переміщенню. Подібна мобільність формує розвинуті структури слабких зв'язків-мостів між більш щільними кластерами, кожен з яких є реально функціонуючою мережею» [2, с. 47]. І далі: «Такий зв'язок мікро- і макроперспектив породжує парадокси: слабкі зв'язки, яким часто ставлять у провину поширення відчуження, тут розглядаються як необхідна умова формування можливостей в індивідів, також їх інтеграції в спільноти; а сильні зв'язки, що сприяють формуванню згуртованості на локальному рівні, на макрорівні призводять до фрагментації» [2, с. 47]. Ця теза є справедливою настільки, наскільки, говорячи про зв'язки, ми маємо на увазі зв'язки, орієнтовані на кооперацію та консенсус. Якщо йдеться про наведення мостів між, наприклад, конкуруючими чи конфліктними сторонами, питання ефективності мосту для поширення інформації чи просування кар'єрними сходами стає сумнівним.

Висновки. Твердження М. Грановеттера щодо значущості соціальних зв'язків у процесах обміну інформацією, соціальної мобільності та загально-го рівня згуртованості суспільства є емпіричним висновком. Як показують дослідження, не в усіх суспільствах і не за всіх умов це твердження є достовірним. Ця обставина не дозволяє застосовувати цю тезу та взагалі концепцію М. Грановеттера повною мірою для розробки теоретичного визначення соціального зв'язку. Однак узагальнення М. Грановеттера, як і критика, дозволяє нам виділити декілька ознак, щодо яких можна погодитися, що вони є конститутивними характеристиками соціального зв'язку.

По-перше, це тривалість, повторюваність і не-випадковість зв'язку. Зіткнення незнайомих перехожих на вулиці не є соціальним зв'язком, доки індивіди не мають підстав зустрітися знову чи бути один одному чимось зобов'язаними. Це не відміняє їхньої позитивної налаштованості на випадкову комунікацію, що гарантує базовий рівень узагальненої довіри, гарантований індивідам до того, як вони почнуть комунікацію. Тривалість та регулярність впливає на силу зв'язку та схожість індивідів між собою: чим більше часу індивіди

проводять разом, тим сильніший зв'язок між ними та тим більше вони схожі один на одного.

По-друге, концептуальна модель соціального зв'язку не може не включати контекст, у якому ці зв'язки можуть бути реалізованими. М. Грановеттер недостатньо розкриває це питання, згадуючи про це лише у визначенні відсутнього зв'язку. Теза про те, що відсутній зв'язок (або неістотний, куди М. Грановеттер відносить знайомства, що передбачають лише привітання) за певних умов може відігравати роль, характерну тій, яку відіграють слабкі зв'язки, порушує питання контексту. За певних умов зв'язки, що зобов'язували лише дотримуватися мінімальних норм ввічливості та більше ні до чого, можуть стати слабкими чи сильними зв'язками? Тут також важливо згадати, що М. Грановеттера критикують за те, що він не враховує різноманіття ситуацій, у яких зв'язки можуть бути використані, а в яких – ні. Таким чином, постає питання щодо розрізнення потенціалу слабких зв'язків як ресурсу та реальних практик використання цього ресурсу.

По-третє, це модальність зв'язку. Основним припущенням, на якому ґрунтується логіка М. Грановеттера, є те, що зв'язки є позитивними та відкритими. Ефективний обмін інформацією між відокремленими групами завдяки слабким зв'язкам відбувається лише за умов, якщо в основі цих зв'язків лежить кооперація чи консенсус. Якщо ж зв'язки засновані на конфлікті чи конкуренції, слабкі зв'язки не можуть відігравати особливу роль у соціальній мобільності чи обміні інформацією. Це твердження ставить під сумнів одну з основних тез М. Грановеттера про те, що мости впливають на рівень згуртованості суспільства.

По-четверте, це взаємні зобов'язання. Якщо сильний зв'язок формують емоційна прив'язаність, тривала комунікація, близькість соціальних позицій, то слабкі зв'язки передбачають лише взаємні зобов'язання. Навіть якщо соціальний зв'язок утворений шляхом обміну візитних карток під час конференції і ще не передбачає позиції кредитора та боржника, обидві сторони передбачають, що зможуть скористатися встановленим зв'язком для отримання взаємної вигоди в майбутньому.

БІБЛІОГРАФІЧНІ ПОСИЛАННЯ

1. Бурдые П. Формы капитала / П. Бурдые. // Экономическая социология. – 2002. – №3. – С. 60–74.
2. Грановеттер М. Сила слабых связей / М. Грановеттер. // Экономическая социология. – 2009. – Т. 10. – №4. – С. 31–50.
3. Зиммель Г. Социальная дифференциация. Социологические и психологические исследования / Г. Зиммель // Избранное. Созерцание жизни. – М.: Юрист, 1997. – С. 301–465.
4. Коулман Д. Капитал социальный и человеческий / Д. Коулман. // Общественные науки и современность. – 2001. – №3. – С. 122–139.
5. Putnam R. Bowling Alone: The Collapse and Revival of American Community / R. Putnam. – 2000. – 544 p.
6. Azarian R. Social Ties: Elements of a Substantive Conceptualization / R. Azarian. // Acta Sociologica. – 2010. – №53. – p. 323–338.
7. Granovetter M. The Strength of Weak Ties: A Network Theory Revised / M. Granovetter. // Sociological Theory. – 1983. – p. 201–233.
8. Obukhova E. Social Capital and Job Search in Urban China: The Strength-of-Strong-Ties Hypothesis Revisited / E. Obukhova, L. Zhang. // Chinese Sociological Review. – 2017. – №49. – p. 340–361.

9. Ryan L. Looking for Weak Ties: Using a Mixed Methods Approach to Capture Elusive Connections / L. Ryan. // *The Sociological Review*. – 2016. – p. 951–969.
10. Sharone O. Social Capital Activation and Job Searching: Embedding the Use of Weak Ties in the American Institutional Context / O. Sharone. // *Work and Occupations*. – 2014. – p. 409–439.
11. Völker B. Weak ties as a liability. The case of East Germany / B. Völker, H. Flap. // *Rationality and Society*. – 2001. – p. 397–428.
12. Wasserman S. *Social Network Analysis: Method and Applications* / S. Wasserman. – 1994. – 857 p.
13. White H. *Identity and Control How Social Formations Emerge* / Harrison White. – 2008. – 456 p.

REFERENCES

1. Burde, P. (2002). Formy kapitala [Forms of capital]. *Journal of economic sociology*, 3(5), 60–74.
2. Granovetter, M. (2009). Sila slabykh svyazey [Strength of weak links]. *Journal of economic sociology* 10(4), 31–50.
3. Zimmel, G. (1997). Sotsialnaya differentsiatsiya. Sotsiologicheskie i psihologicheskie issledovaniya [Social differentiation. Sociological and psychological research]. In S. Levit (Ed.), *Izbrannoe. Shozertsanie zhizni* (pp. 301–465). Moscow: Jurist.
4. Koulman, D. (2001) Kapital sotsialnyi i cheloveskiy [Social and human capital]. *Social sciences and contemporary world*, (3), 122–139.
5. Putnam, R. (2000) *Bowling alone: The collapse and revival of american community*. New York: Simon & Schuster
6. Azarian, R. (2010). Social Ties: Elements of a Substantive Conceptualization. *Acta Sociologica*. 53(4), 323–338.
7. Granovetter, M. (1983). The Strength of Weak Ties: A Network Theory Revised. *Sociological Theory*, (1), 201–233.
8. Obukhova, E. (2017). Social Capital and Job Search in Urban China: The Strength-of-Strong-Ties Hypothesis Revisited. *Chinese Sociological Review*, 49 (4), 340–361.
9. Ryan, L. (2016). Looking for Weak Ties: Using a Mixed Methods Approach to Capture Elusive Connections. *The Sociological Review*, 64 (4), 951–969.
10. Sharone, O. (2014). Social Capital Activation and Job Searching: Embedding the Use of Weak Ties in the American Institutional Context. *Work and Occupations*, 41 (4), 409–439.
11. Völker, B. (2001). Weak ties as a liability. The case of East Germany. *Rationality and Society*, 13(4), 397–428.
12. Wasserman, S., Faust, K. (1994). *Social network analysis: method and applications*. Cambridge University Press
13. White, H. (2008) *Identity and control. How social formations emerge*. Princeton University Press

Фітісова Анастасія Владиславівна – аспірантка
 Київський національний університет імені Тараса Шевченка
 Адреса: 01033, Київ, вул. Володимирська, 60
 E-mail: fitisowa@gmail.com

Fitisova Anastasiia V. – PhD student
 Taras Shevchenko National University of Kyiv, Ukraine
 Address: 60, Volodymyrska St., Kyiv, 01033, Ukraine
 E-mail: fitisowa@gmail.com
 ORCID: 0000-0002-2545-9884